

Målnummer:	Ö1106-79	Avdelning:
Domsnummer:	SÖ1476-81	
Avgörandedatum:	1981-06-12	
Rubrik:	Fråga om tillämpning av 36 § avtalslagen på skiljeklausul i avtal mellan näringsidkare och konsument.	
Lagrum:	36 § avtalslagen (1915:218)	
Rättsfall:	NJA 1979 s. 666	

REFERAT

(Jfr 1979 s 666)

Genom köpekontrakt d 8 aug 1972 sålde K & B Byggnads AB till R.U. en tomt i Linköping för en köpeskilling av 25 205 kr, utgörande likvid för marken. Genom ett samma dag upprättat entreprenadkontrakt åtog sig bolaget, såsom entreprenör, att för R.U:s, i egenskap av beställare, räkning på tomten uppföra en villabyggnad med tillhörande carport och plank. Kontraktssumman bestämdes till 140 447 kr. I § 1 i kontraktet - vilket var avfattat på Svenska Teknologföreningens formulär 18 - stadgades, att entreprenaden skulle utföras i överensstämmelse med, bl a, kontraktet samt Teknologföreningens allmänna bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader, formulär 20 (AB 65).

Efter ansökan om stämning på bolaget, yrkade R.U. vid Linköpings TR - under förmälan, att han flyttat in i villan d 23 febr 1973 och att han någon tid efter garantibesiktning, verkställd i jan 1974, märkt att ojämnheter uppkommit i golven i bottenvåningen - förpliktande för bolaget att på närmare beskrivet sätt avhjälpa felet.

Bolaget bestred käromålet och gjorde i första hand gällande, att TR:n inte var behörig att pröva tvisten, emedan entreprenadkontraktet stadgade, att tvist mellan parterna skulle hänskjutas till skiljemän.

R.U. bestred invändningen om rättegångshinder och hävdade i första hand, att det inte tillräckligt tydligt framgick av entreprenadkontraktet, att tvist skulle prövas av skiljemän, samt i andra hand, att bestämmelsen härom var oskälig och därför skulle jämlikt 36 § avtalslagen lämnas utan avseende.

TR:n (rådmannen Falkman) anförde i beslut d 23 mars 1979: Den av svaranden åberopade skiljedomsklausulen återfinnes i och för sig inte i det på tryckt standardformulär avfattade entreprenadkontraktet. Emellertid hänvisar den tryckta texten fullt tydligt till teknologföreningens förenämnda bestämmelser, AB 65, vilka därigenom är att anse som avtalsinnehåll. Enligt AB 65 skall tvister på grund av såväl kontraktet som andra därmed sammanhängande rättsförhållanden avgöras genom skiljedom enligt svensk lag om skiljemän, såvida inte annat bestämts i kontraktet.

Överst på s 6 i entreprenadkontraktet - den sida varå parterna undertecknat kontraktet - lyder den tryckta texten: "Skiljemän enligt AB kapitel 9 § 1 tillsättes sålunda:" I marginalen på sidan är vid angivna ställe tryckt: "AB kapitel 9 tvist". Efter utrymme, avsett för bestämmelse om tillsättande av skiljemän, fortsätter den tryckta texten sålunda: "Anm: Om särskild bestämmelse här ej införes, tillsättes skiljemännen enligt svensk lag om skiljemän." Härfter följer i kontraktets sista paragraf "Särskilda bestämmelser", vilka under littera g innehåller: "Oavsett vad som stadgas i AB § 25 skall dock rättsliga åtgärder föranledda av utebliven betalning underställas allmän domstolsprövning."

På grund av det anförda finner TR:n entreprenadkontraktet innefatta villkor om

att tvist härflytande av entreprenadförhållandet skall, med visst angivet undantag, hänskjutas till avgörande av skiljemän. Avtalsvillkoret är i och för sig tillämpligt på tvist av det slag, varom i målet är fråga.

Vid övervägande av karendens invändning i fråga om avtalsvillkorets skälighet antecknar TR:n följande.

Entreprenadkontraktet har slutits mellan näringsidkare och konsument samt har gällt uppförande av småhus i gruppbebyggelse. Rådande värderingar på konsumenträttens område innebär för avtalsförhållanden av sådant slag, att kravet på skydd för konsumenten bör ställas högt.

Enligt 36 § avtalslagen i dess sedan d 1 juli 1976 gällande lydelse - avtalslagens generalklausul - får avtalsvillkor jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt, och skall vid prövningen av villkoret särskild hänsyn tagas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller eljest intager en underlägsen ställning i avtalsförhållandet.

Visserligen är skiljeförfarande en lämplig väg för lösande av åtskilliga tvister, som uppkommer i entreprenadförhållanden, i synnerhet när mera invecklade tekniska frågor föreligger till bedömning. Förfarandet är emellertid kostnadskrävande, och ersättning som part har att utgiva för skiljemännens arbete och omkostnader betalas inte av allmänna medel enligt rättshjälpslagen eller på grund av rättsskyddsförsäkring. Under förarbetena till nyssnämnda lagstadgande framhölls, att kostnaderna för skiljeförfarande kan bli så stora, att en ekonomiskt underlägsen part kan dra sig för att hänskjuta tvist till skiljemän även om han har goda utsikter att vinna (SOU 1974:83 s 188). I prop 1975/76:81 med förslag till ändring i avtalslagen anförde föredragande statsrådet bl a: För min del anser jag liksom utredningen att generalklausulen har en uppgift att fylla för att komma till rätta med användningen av skiljeklausuler i vissa fall. Otvivelaktigt kan förekomsten av en skiljeklausul ibland innebära en så stark påtryckning på en svagare avtalspart att klausulen bör lämnas utan avseende. I vad mån generalklausulen bör tillämpas på skiljeklausuler är i hög grad beroende på parternas förhållande till varandra. Har en skiljeklausul tagits in i ett avtal mellan jämställda näringsidkare, bör som regel jämkning inte komma i fråga. Däremot kan det i många fall finnas anledning att ingripa mot skiljeklausuler i avtal mellan näringsidkare och konsument. En sådan tillämpning av generalklausulen ligger väl i linje med den lagstiftning rörande förbud mot skiljeklausuler på vissa områden som har kommit till under senare år.

I fråga om de allmänna grunderna för tillämpningen av generalklausulen framhölls under förarbetena angelägenheten av att domstolarna så långt möjligt ger sina avgöranden en principiell inriktning, så att avgörandena kan tjäna till verklig vägledning för avtalsparter och andra. (Se bl a NJA II 1976 s 277.)

På grund av vad sålunda upptagits och då rättsutvecklingen synes fortlöpande gå i riktning mot ett allt större tillgodoseende av anspråket på konsumentskydd (se bl a NJA I 1977 s 138 och NJA II 1977 s 140 ff), bör enligt TR:ns mening avtalsvillkor om skiljeförfarande numera som regel betraktas som oskäligt, när fråga är om avtalsförhållande mellan näringsidkare och konsument. Omständigheterna i målet föranleder uppenbarligen inte frångående av denna grundsats. TR:n lämnar därför det av svaranden åberopade avtalsvillkoret utan avseende och ogillar invändningen om rättegångshinder.

Bolaget anförde besvär i Göta HovR och yrkade att R.U:s vid TR:n väckta talan måtte avvisas.

R.U. bestred ändring.

HovR:n (hovrättsråden Blomdahl och Nilsson, referent, samt hovrättsassessorn Andersson och adj led Carrick) anförde i beslut d 26 okt 1979:

Skäl. Lika med TR:n finner HovR:n att nu ifrågavarande entreprenadavtal innefattar klausul om skiljeförfarande, att giltigt avtal om sådant förfarande träffats mellan parterna samt att tvisten rör förhållande på vilket skiljeklausulen är tillämplig.

Enligt 36 § avtalslagen kan avtalsvillkor lämnas utan avseende om villkoret är att anse som oskäligt. R.U. har emellertid inte förebragt sådana omständigheter att skiljeklausulen i det år 1972 träffade avtalet kan såsom oskälig lämnas utan avseende. Vid sådant förhållande och då bolaget i rätt tid gjort invändning om TR:ns behörighet, skall R.U:s talan avvisas.

HovR:ns beslut. Med ändring av TR:ns beslut avvisar HovR:n R.U:s talan.

R.U. anförde besvär och yrkade att HD måtte ogilla bolagets invändning om rättegångshinder.

Bolaget bestred ändring.

HD avgjorde målet efter föredragning.

Föredraganden, RevSekt Öhrström, hemställde i betänkande om följande beslut: Skäl. Det mellan parterna träffade entreprenadavtalet är upprättat på Svenska Teknologföreningens formulär 18 för entreprenadkontrakt, ett av bolaget tillhandahållit kontraktsformulär med huvudsakligen förtryckt text. I kontraktets § 1 är under punkten 02 intagen en generell hänvisning till Svenska Teknologföreningens Allmänna Bestämmelser för byggnads-, anläggnings- och installationsentreprenader (AB 65), som innehåller den omtvistade skiljeklausulen. I själva kontraktshandlingen återfinns i § 11 beträffande skiljeklausulen den text som återgivits i TR:ns beslut.

HD har i tidigare avgöranden - se NJA 1980 s 46 och där angivna rättsfall - uppställt stränga krav för att en skiljeklausul skall kunna anses införlivad med ett avtal, då den vid avtalsslutet kommit till uttryck endast genom en generell hänvisning till innehållet i allmänna branschbestämmelser. Såvitt angår den nu aktuella skiljeklausulen måste det genom den i kontraktets § 11 intagna texten anses otvetydigt av själva kontraktet framgå att en på grund av detta uppkommen tvist i vart fall skulle kunna komma att vara förbehållen avgörande av skiljemän. Oavsett om R.U. före eller i samband med avtalsslutet tagit del av den av AB 65 omfattade skiljeklausulen, saknas mot bakgrund härav anledning anse att skiljeklausulen i och för sig inte omfattas av avtalet.

Beträffande frågan om skiljeklausulen med tillämpning av 36 § avtalslagen skall anses oskälig och därför lämnas utan avseende har R.U. som grund för sin talan anført att klausulen med hänsyn till de med skiljeförfarandet förenade kostnaderna för skiljemännen utgör ett faktiskt hinder för honom som enskild konsument att få sin rätt prövad, eftersom de angivna kostnaderna är stora och inte betalas genom allmän rättshjälp eller rättsskyddsförsäkring. Bolaget har å sin sida framhållit att tvisteföremålets komplicerade natur gör det särskilt väl lämpat för avgörande av skiljemän samt beträffande kostnadsfrågan hävdar att den väsentliga delen av kostnaderna torde komma att belöpa sig på sakkunnigutredning ävensom att tvistens karaktär av "pilotfall", representerande omkring 135 identiska fall, har en för R.U. förmånlig inverkan såvitt avser dennes slutliga kostnader för tvistens avgörande. Bolaget har vidare framhållit att avgörande betydelse måste fästas vid att den aktuella skiljeklausulen omfattas av ett redan år 1972 träffat avtal.

Tillämpning av 36 § avtalslagen i dess lydelse fr o m d 1 juli 1976 på villkor som omfattas av ett 1972 träffat avtal föranleder allmänt sett till särskild försiktighet. Då emellertid såsom i det förevarande fallet villkoret utgöres av en skiljeklausul, till vars speciella karaktär hör att den som avtalsvillkor inte påverkar balansen mellan parternas rättig- och skyldigheter i materiellt hänseende enligt avtalet, och då det inte kan anses utgöra något beaktansvärt rättssäkerhetsintresse för bolaget att skiljeklausulen endast på grund av avtalets ålder underkastas annan rättslig bedömning än som eljest följer av vid tidpunkten för tvistens anhängiggörande gällande rätt, saknas anledning att vid bedömningen särskilt fästa avseende vid tidpunkten för avtalets ingående.

I rättsfallet NJA 1979 s 666 har HD fastslagit att en bestämmelse att skiljemannaförfarande skall tillämpas på tvister i anledning av ett avtal kan medföra att en ekonomiskt svagare part på grund av de särskilda kostnaderna för ett skiljemannaförfarande betas möjligheten att få sin rätt prövad, vilket förhållande beroende på omständigheterna kan göra att bestämmelsen framstår som oskälig. Avgörande omständigheter för en sådan bedömning är i det förevarande fallet att skiljeklausulen förekommer i ett mellan näringsidkare,

å ena sidan, och privatperson som konsument, å andra sidan, träffat avtal samt det förhållandet att kostnaderna för förfarandet i allmänhet uppgår till för den enskilde konsumenten avsevärt betungande och vid avtalsslutet icke överblickbara kostnader vilka inte täcks av allmän rättshjälp eller rättsskyddsförsäkring. Vad bolaget antagit om R.U:s slutligen begränsade kostnader för förfarandet kan inte läggas till grund för annan bedömning. Bolaget har inte heller visat att tvisten på grund av tvisteföremålets speciella karaktär inte skulle vara lämpad för avgörande av allmän domstol. På grund av det anförda skall skiljeklausulen med tillämpning av 36 § avtalslagen lämnas utan avseende, vid vilket förhållande TR:n är behörig att upptaga den av R.U. anhängiggjorda tvisten.

Slut. HD undanröjer HovR:ns beslut och visar målet åter till TR:n för erforderlig behandling.

HD (JustR:n Hult, Mannerfelt, Knutsson, Palm och Rydin, referent) fattade följande slutliga beslut:

Skäl. I likhet med TR:n och HovR:n finner HD att skiljeklausulen omfattas av entreprenadavtalet mellan parterna.

Nuvarande lydelse av 36 § avtalslagen trädde i kraft d 1 juli 1976. Enligt övergångsbestämmelse skall den tillämpas även på rättshandling som har företagits före ikraftträdandet. Den är alltså tillämplig på förevarande skiljeavtal, som ingicks år 1972. Som påpekats i motiven är det inte uteslutet, att det i det särskilda fallet kan finnas skäl att ta hänsyn till att ett avtalsvillkor har tillkommit innan den nya regleringen trädde i kraft (SOU 1974:83 s 199 och prop 1975/76:81 s 149). I det nu aktuella fallet föreligger emellertid inte någon omständighet som ger anledning att tillmäta tidpunkten för skiljeavtalets tillkomst betydelse.

Det skiljeavtal som det är fråga om i målet har träffats mellan en näringsidkare och en konsument. Skiljeklausuler i sådana avtalsförhållanden kan ofta väcka betänkligheter (jfr uttalanden i sådan riktning i angivna SOU s 188-190 och prop s 147). Detta beror främst på att kostnaderna för skiljeförfarandet kan utgöra en tung börda för konsumenten, som i regel är den ekonomiskt svagare parten. Det är härvid att märka, att ersättningen till skiljemännen inte omfattas av rättshjälpssystemet. Med hänsyn till risken att åsamkas stora kostnader kan konsumenten se sig mer eller mindre nödsakad att avstå från att göra sin rätt gällande. Ur denna synvinkel ter sig skiljeklausuler i avtal mellan näringsidkare och konsumenter i många fall oskäligen.

Målet rör ett entreprenadavtal inom byggnadsbranschen. Tvister om byggnadsentreprenad är ofta tekniskt komplicerade, vilket kan göra dem speciellt lämpade att avgöras genom skiljeförfarande, där man har möjlighet att genom skiljenämndens sammansättning tillgodose behovet av särskild sakkunskap. Denna synpunkt är emellertid mindre framträdande vid den typ av byggnadsentreprenad det här gäller, nämligen uppförande av småhus.

Med hänsyn till det anförda framstår den i målet aktuella skiljeklausulen som oskäligen. Vid denna bedömning har bortsetts från ett av bolaget framställt men obestyrkt påstående att - eftersom det rör sig om ett s k pilotfall - R.U:s kostnader för ett skiljeförfarande skulle komma att fördelas mellan alla småhusägare som berörs av entreprenaden.

Det kan tilläggas att marknadsdomstolen vid tillämpning av 1971 års lag om förbud mot oskäligen avtalsvillkor har betecknat en skiljeklausul i ett entreprenadavtal som oskäligen mot konsumenten (Marknadsdomstolens avgöranden 1979:17, s 506-509, se även de där berörda fallen 1975:5 och 1978:29). Sedermera har efter förhandlingar mellan ett antal myndigheter och organisationer utarbetats Allmänna bestämmelser för småhusentreprenader, där enskild konsument är köpare, ABS 80, vari föreskrivs bl a att tvister skall avgöras av allmän domstol.

På grund av det förut anförda skall, som TR:n funnit, skiljeklausulen enligt 36 § avtalslagen lämnas utan avseende. TR:n är alltså behörig att pröva den tvist som R.U. där har anhängiggjort mot bolaget.

Slut. HD undanröjer HovR:ns beslut och visar målet åter till TR:n för erforderlig behandling.

Samtidigt med det refererade målet avgjordes på motsvarande sätt ett likartat mål mellan Kjell J och Moelven Brug AB (SÖ 1477, not C 57).

Sökord: Skiljeavtal; Konsument; Näringsidkare

Litteratur:
